

val és bánságával nagyobb beleszólást kívánt magának a birodalom ügyeibe, s úgy vélte, hogy mint Horvátország legfőbb közjogi méltósága, a király után, megérdemli ezt a kiváltságot.

1848. szeptember 11-én Jellasics a Dunántúltra való betörésének hírére, a ceglédi bíró — a történelemben utoljára — egybehívta a három város, Nagykőrös, Kecskemét és Cegléd tanácsát elhatározni, hogy fegyveresen álljanak ellen, a forradalmi kormány ne késlekedjék, ők tizezer fegyveressel, életük árán is megátolják a horvát bán előretörését. A három város nemzetőrei jelen voltak Pákozdnál. A sors iróniája, hogy banná való ünnepélyes beiktatása évfordulójának — a köztörténetben eddig nem ismert — fényes napját Jellasics Cegléden ülte, mint egy utalkodó. Kéznyújtásnyira a ceglédi határozat szerzőjétől, Csizmadia Mihály bírótól. A bán mindent elkövetett, hogy ez a nap emlékezetes maradjon a Duna-hadsereg tábornokainak.

A tisztartói lakba meghívott vendégek díszegyenruhában, mellükön érdemjelekkel hódoltak a bannak, aki színarány evőeszközökkel terített asztalhoz invitálta őket. A hófehér damaszt abroszon nemes porcelántálakban, ezüst tálcaon fűszeres étkek, mártások, levesek és ropogós sütek garmadaja csiklandozta inyüket. A borok pedig, királyok asztalára valók, lelkesedéssel töltötték el valamennyiüket. Ferenchich, a jószemű ceglédi tisztartó, ezeket írta naplójában: „*Martius 29. mely napon a Bán egy szakaszt hozatott Pestről, mivel akkor volt az installationalis évi napja, hogy Banus lett, és arra a tractara hozatta, mely tractan harmincnyegen voltak. A Banus maga is gallaba, a Bestekye tsupa arany, a kalany, kés, vella, kávés kalán és só tartó.*”³⁶

Április 2. A császári sereg kivonása Cegléd térségéből véglegesen bizonyult. Ezen a napon Jellasics, múlt heti mámorában még ott ült a tisztartónál, de készülődik az elvonulásra. Az ő hadteste itt már az utolsó. Meneténec biztosítására egy dandárt rendelt Rastich vezérőrnagy parancsnoksága alatt. Elrendelte neki, hogy előőrseit vonja vissza és valamennyi parancsnoksága alá tartozó csapattal húzódjon Ceglédre. Az abonyi vasútállomáson található vagonokat és más szállítóeszközöket hozza Ceglédre. Végül tájékoztatja, hogy őt Albertinen találhatja.³⁷

Április 3. A tisztartó naplójából: „*A Banusék az egész táborral Albenibe utaztak délelőtt 11 órakor. Éjszakára jött Rastich generális két adjutansával. Csak vatsorát ettek és vatsora után Biske felé utaztak, ahol 4-én csata volt.*”³⁸

Három szigorú hónap elteltével vonultak ki Ceglédre és közeli védékeről a császári Duna-hadsereg hadosztályai, hogy megveretessenek a szomszédos Tápió vizénél, Bicskén. Aztán sorozatban Isaszegen, Hatvannál, Vácnál és Nagysallónál. Április ötödikén takarodott ki a városból az ellenség utolsó katonája, hatodikán jelentek meg a honvéd felderítő járőrök.

Április hetedikén Cegléd történetének új szakasza kezdődött.

Hidvégi Lajos

A redemptio és az utcanevek Túrkevéen

Túrkeve legrégebbi neve: *Keve*, majd a tatárjárás kori elpusztulása után egy ideig: *Keveegyháza*; XIV. században azonban már ismét „*Keve*” néven szerepelt. A XV. században pedig „*Kevi*”-re változott. A XVI. században a *Túr* előtaggal *Túrkevi* lett és ezen a néven egészen a múlt század közepéig szerepelt. Ettől az időtől lett *Túrkeve*. Jobbára hivatalosan, mert köznyelven napjainkban is még: *Kevi* nek mondják, a környéken is.¹

Túrkeve a tatárjárás kori elpusztulása után újratelepülve, Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás, a nagy királyok idején — több mint 200 évig — megállapodott volt, de a XVI.—XVII. században többször elpusztult. A törökök kiűzése idején: 1683-tól úgy elpusztították, hogy 1699-ben lakatlan pusztá volt. Ezt követően 1703-ig újratelepült, de 1706-ban Rákóczi Ferenc — védelem céljából — a kevieket Rakamazra telepítette. Ettől az időtől *Kevi* újra lakatlan volt, úgyannyira, hogy 1710-ben, amikor Józsa János, mint első telepes, *Kevibe* jött, teljes pusztaságot talált. Majd a Rákóczi-háború befejezése, 1711 után megindult a visszatelepülés. De előbb még, 1702-ben, I. Lipót császár a Jászságot, Kis- és Nagykunságot — így természetesen *Kevit* is — eladta a Német Lovagrendnek.²

A Lovagrend inspektora 1713-ban a következő 21 családot írta össze Túrkevéen: *Vasadi Mihály* bíró, *Deák Sámuel* jegyző, *Acz Mihály* kisbíró, *Oroszi György*, *Madarász János*, *Nagy István*, *Kornis István*, *Mol-*

³⁶Naplójegyzet, március 29.

³⁷Helységnevtanár, 9. ra. 19—456

³⁸Ferenchich, április 3.

¹Gyöffy Lajos: Túrkeve története, 7—12. oldal

²Uo. 19—21. old.

nár András, Abraham János, Gajdán András, Őri András, Hagymási András, Nagy Gergely, Vámos András, Kelemen Mihály, Vámos György, Kallós István, Józsa István, Elek János, Kajtor István, Abraham György.³ Ennek a névsornak az érdekessége az, hogy kapcsolódik a következőkben ismertetett türkevei utcanevekhez.

A XVII. század végéig Türkevei püspökségi jobbágyfalu volt, majd a tizenöt éves háború után a szabad nasykunokból települt újra. Ettől az időtől a keveik nem voltak jobbágyok. Azonban az említett, császári elzálogosítás idejétől újból földesúri hatalom alá került Türkevei is. De ekkor nem jobbágyzolgáltatásokkal adóztak a keveik, hanem szabad lakosokként fizettek a német lovagrendnek. Ez azt jelentette, hogy a földesúr által megszabott díjakat fizették, a használatukban lévő birtokaik arányában. Közben 1715-ben, a Német Lovagrend lemondott örökveteli jogáról, s így most már a jászkunok területeiket zálog címén birtokolták, a vételár visszafizetéséig. 1731-ben a kincstár 250 000 rénes forintot (arany forint), mint zálogösszeget a Német Lovagrendnek kifizette. Így az egész Jászkun kerületet az udvari bizottság gondjaira bízta. A jászkunok helyzete a gazdaszerével nem sokat változott, inkább rosszabbodott, mert az udvari adminisztrátor még magasabb adót vetett ki, mint amennyit a lovagrendnek fizettek. 1744-ben egy kiküldött bizottság jelentést terjesztett Mária Terézia elé, melyben az uralkodó beleegyezését kérte ahhoz, hogy a Jászkuntság földjét visszaválthassák. Ez a feltérjesztési kérelem azonban nem járt sikerrel. Később újabb jászkun megbízottak járultak az uralkodó elé, akiknek kérését már siker koronázta: 1745. május 6-án kelt diplomájában Mária Terézia megengedte a jászkunoknak a megváltását, s visszahelyezte őket ősi kiváltságaikba.⁴

Az 1711-et követő három évtized alatt Türkevei lakossága megsokszorozódott. A lélekszám 1745-ben már elérte az 1500-at. A visszatelepülés során sokan jöttek a régi keveikkel együtt a Hajdúságból és Szabolcsból, valamint a környékbeli községek egykori lakóiból is.⁵

A nagy jelentőségű diploma alapján megszületett a földmegváltás, a *jászkun-redemptio*, melynek értelmében először is ezer lovas karonar kellett a jászkunoknak felszerelniük. A diploma kiváltságaikat az alábbiakban részletezi:

1. A jászkunok fölött egyedül csak főbírájuk, főkapitányuk és saját bíráik törvénykezhetnek, kivéve az egyházi bíróság elé tartozó ügyeket és a határperceket.

2. A kerület lakói és áruai a királyi harmincadok kivételével minden vám- és révfizetés alól mentesek.

3. Csak a saját kapitányaik előtt kötelezhetők megjelenésre.

4. A nádor által kinevezett főkapitány elnöklése alatt, szabadon választhatják kapitányaikat, aszesszoraiikat és egyéb tisztjeiket.

5. Megengedtetik a Jászkun kerület megváltása. A kincstár részére a jövőben közzadór, a nádor részére pedig továbbra is 3000 arany tiszteletdíjat tartoznak fizetni. A hármass kerülethez tartozó földeket, helységeket, szállásokat és pusztákat a jászkunok birtokba vehetik, de nem idegeníthetik el.

6. Megengedi a szabadon költözhető és szabad állapotú jövevényeknek a jászkunok földjén való letelepedést és előírja köztelhivvelésüket.

7. A Jászkun kerületek összes lakosai egyenlő kiváltságokat élveznek.

8. A kerület római katolikus egyházközségeit kegyúri jog illeti meg.

9. A megyei törvényszékek módjára a kerületek pallosjoggal rendelkeznek.

Végül a záradék leszögezi, hogy országos ügyekben a Jászkuntság területe és népe a királyi helytartónácstól függ. A kiváltságlevél alapján a Jászkun kerület földje és népe szabad lett. A nádor joghatósága alá visszakerült Jászkuntság autonómiáját, közigazgatási, törvénykezési és adózási ügyet az 1745. november 22-i királyi leír szahályozta, s egyben megszüntette a kerület közigazgatását Heves—Külső-Szolnok vármegyével.⁶

A Jászkun kerületek a megváltás összegének oroszlánrészét kölcsönökből szerezték meg. A nádor és Grassalkovich Antal magnás támogatásával: egyházaktól, nemesektől, kereskedőktől, malmosoktól vették kölcsön. A megváltás összegéből a:

Jászásra esett	227 750 rénes Forint
Nagykunúságra esett	155 000 rénes forint
Kiskunúságra esett	185 150 rénes forint

Összesen: 567 900 rénes forint

Ezek a költségek még nem voltak véglegesek. Az összes költségek a megváltással felmerülő összegekkel együtt, a három kerületnek összesen: 582 794 rénes forintot rúgtak. A redemptio összeg kifizetését arányosan osztották fel a három kerület és azok helységei, majd következőképpen a föld-, telek-, kertek, legelőrészek megváltói között. Így az egész hármass kerület, vagyis a Jászáság, Kis- és Nagykunúság megváltotta magát. Visszaállt a Jászkunúság régi állapotában, melynek a megváltott föld szabad birtoklása volt az alapja.⁷

A türkeveiekre 28 300 rénes forint esett, mely megváltási összegért 225 redemptus család váltott meg: továbbá 21 734 magyar hold külterületet, mely állott a régi kevi határból és az ide csatlakozott elpusztult,

³A „Liber Fundi” Türkeveire vonatkozó kijegyzetelése. 3. old. Az 1745-ös redemptio nyilvántartása Szolnok M. Levéltár: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene, 1935 Szerk. *Schefflik György, Varga Sándor Frigyes* leírása, 108 oldal

⁴Uo. Mária Terézia megváltási diplomájának részletezése. 108. old.

⁵Uo. Királyi leírás a Jászkunúság önkormányzatáról

⁶Uo. A Jászkunúság fizetési kötelezettségének a felosztrása

volt községek területeiből. A telkek, kertek kiosztása később, 1751-ben került sorra, azonban ezek megváltása is benne foglaltatott az említett összegben. Ezt a nagy műveletet summarázza és őrizi meg a „*Liber Fundi*” (szabad telék-et jelent) a megváltások teljes nyilvántartása, melyet a Szolnok Megyei Levéltár őriz. Ebben a nagy könyvben a Jászkunság minden helységének, megváltóinak, megváltott területeinek, fizetett összegeinek leírása megtalálható, közben módszeres történeti jegyzeteket is tartalmaz.⁸

Akár az egész Nagykunságban, így Türkevén sem jutott a megváltással a teljes lakosság birtokhoz. Akik fizetni tudtak, azokból lettek a *redemptusok*, akik ebből kimaradtak, azokból lettek az *irredemptusok*, akik továbbra is szegény emberek maradtak. De még a redemptusokból is sokan elszegényedtek, elsősorban olyanok, akik csak kevés földet tudtak váltani. Ki-ki aszerint kapott birtokot, amennyi váltáságot előzetesen befizetett. A jó szántóföldeket kiosztották, a gyengébb földeket pedig közös legelők maradtak. A telkek, földek, szőlőföldek, legelők és egyéb költségek kifizetéséért a község vállalta a kötelezettséget, amit a redemptusoktól hajtottak be, több-kevesebb idő alatt. Türkevén a 28 300 r. forint a 225 redemptus terhelte.⁹

Ezek után megindult a város önálló fejlődése. A redemptusok lettek Türkeve tulajdonosai. Kialakították önkormányzatukat, amelynek vezetői a redemptusok lettek. Kiváltságos helyzetük a későbbi, polgárosult korokban is fennállott. Mint tekintélyes közéleti emberek — majd pedig leszármazottaik — sokat tettek Türkeve városá fejlődéséért. A megindult gazdasági fejlődés következtében a XVIII. század második felében rohamosan nőtt a lakosság száma. 1755-ben már felepült a régi templomdombra az új református templom, melynek belső falán elhelyezett márványtáblán örökítették meg a redemptusokból álló 16 tanácsnok nevét. A római katolikus templom 1778-ban emelték. Az állattenyésztés már ebben az időben is olyan méreteket öltött, hogy a meglévő közlegelő mellett még nagyobb legelőt kellett a városnak bérelnie. Már az 1750-es évektől bérelték a kevék Ecség-pusztát, vagyis annak 4000 kh-as legelőterületét, ami hasznos kiegészítője volt Türkeve állattartásának. Talán a fejlett állattenyésztés eredménye volt, hogy Türkeve 1808-ban vásártartási joggal rendelkezett: „Nagykun-város” lett.¹⁰

Utcaink ma a következő redemptus neveket idézik (a felsoroltak között azon nemesek nevei is szerepelnek, akik csak 1711—1745 között települtek Türkeveire, közöttük voltak a legnagyobb földváltók): *Abrahám, Barna, Balogh, Csontos, Czihal, Czeglédi, Debreczeni, Ducza, Endrédi, Erdes, Eszenyi, Finta, Földessi, Garai, Győri, Győrffy, Hajdú, Herczegh, Hagymási, Katona, Kalmár, Kelemen, Kajtos, Kallós, Kovács, Kiss, Kenéz, Kós, Kun, Józsa, Lisztynai Damó, Madarász, Mihályi, Modis, Molnár, Nagy, Nánási, Németh, Olajos, Orsváth, Perbáth, Rácz, Rékasi, Seres, Serfőző, Simon, Sós, Somodi, Szakács, Szabó, Szénási, Szegő, Tóth, Tuhai, Turi, Ujvárosi, Vad, Vámos, Vass, Vasadi, Vincze.* 61 utcanev!

Az óvárosi rész 120 utcájának több mint fele a redemptusok nevét viseli. A többi utca a magyar történelem és irodalom nagyjai nevét hordja, harmadsorban pedig földrajzi és helyi elnevezések, mint Kenyérmező, Nőborda, Hajtó, Berettyó, Pászói, Bocskor, Kisdomb, Bojtor stb. A redemptio idejétől még soká került sor az utcák elnevezésére. Először 1880-ban voltak nálunk utcaelnevezések, de akkor még csak a főbb utcák kaptak nevet, majd az 1890-es években, a századfordulóján minden utca nevet kapott, ezt megelőző időkben csak *közök* voltak. Nevezetes ház, kovacsműhely, kocsmá, bolt, kút, vagy középület névelve nevezték meg a közöket. Az 1930-as évek elején újabb utcarendezés volt, azonban a redemptus utca-
nevek nem változtak. A felszabadulás után is csak 4 redemptus utca kapott más nevet.¹¹

A redemptiótól számítva egészen a múlt század végéig a házak és tanyák csak számot kaptak. A hivatalos emberek tudták, hogy milyen számok melyik *közön* vannak. Egytől folytatólágon számozták a házakat. 1930-ban 3200 városi házszám és 820 tanyaszám volt. A városháza volt az egyes és így tovább. Ez a folytatólágon házszámozás még az utcanevek megjelenése után is sokáig megmaradt. Az 1930-as évek elején történt utcarendezések idején már minden utcának külön számsora lett.¹²

Az utcaneveket viselő 61 redemptuscsaládból ma már csak 46 leszármazott család él Türkevén. Több 15 család az időközben kihalt, vagy elköltözött, de az utcanevekben megmaradt a nevük, meg az emlékü. Ha végigtekintünk a 225 redemptus névsorán, akkor azt találjuk, hogy azoknak 95%-a ma is a kevi családok között él.

Nem volt ugyan redemptus Kaszab Nagy István, redemptiókori református lelkész és esperes, de annak számított, mert 1743-ban ő kezdte el Türkevén az egyházi anyakönyv vezetését és az azóta is fennálló anyakönyvi nyilvántartást. 1743-tól 1769-ig volt Türkeve lelképásztora. Nevét a Kaszab utca őrizi. Ezt mondhatjuk el Vincze Márton redemptus fiáról, Vincze István testőrkapitányról is, aki megmentette a kevi református templomot a katolikus papok foglalásától.¹³

A redemptusokból került ki a mindenkori bíró (később főbíró), a másod-bíró, a jegyző, valamint a tanácsnokok, a presbiterék, a tisztviselők, a községi rendőrök, a legjobb gazdák, az iparosok és más közéleti emberek. A XIX. században már megyei és országos rangú emberek is lettek a kevi redemptus leszármazottakból. Nem redemptus származású, de jeles kevi ember volt a reformkorban: Laczka János Jászkun kerületi főkapitány és főügyész. 1945-ig utca őrizte a nevét. A redemptusok leszármazottaiból több kunkapitány (Nagykunkerületi), a rendezett-tanácsú várossá alakulástól minden polgármester redemptus

⁸Türkeve első megváltási kötelezettségei, mely összeget a Liber Fundi Türkeveire vonatkozóan: 225 redemptus névsorával, területével és fizetési kötelezettségével külön tartalmazza. A Türkeve Városi Tanács kímáslatára 1909-ben.

⁹Türkeve vonatkozó rendelkezések a Liber Fundi kímáslás jegyzetelésén: 14—15. old.

¹⁰Győrffy Lajos: Türkeve története, 22—23. old.

¹¹Hagymási Sándor: „Türkevei utcák” című, 1984. é. néprajzi pályázatának a bevezetője. Névsorok a Liber Fundi-ból.

¹²Uo. A türkevei utcák bevezetése.

¹³Dankó Imre: Türkeve kucázása című bibliográfiájában 14. old.

származású volt. Városi képviselők, főtisztviselők és más közéleti emberek idehaza, de került belőlük járásbíró, közjegyző, megyei jegyző, főispán, államtitkár, országgyűlési képviselő, sőt egy ideig miniszter is volt a redemptus utódkból.¹⁴

Az utókor nem felejtette el az úttörő redemptusokat, s mikor arra került a sor, először is azok jeles embereit vették sorban, hogy az utaneveikben megmaradjon a nevük, emlékkük... Ők voltak Turkeven a jáskun redemptió helyi leteleményesei, akik talán nem is gondoltak akkor arra, hogy a szorgalmas munkájuk, élniakarásuk, nosztralgijuk nyomán szabad Nagykun-város, majd pedig az első között Rendszeres Tanácsú — úgyis mondhatnánk — járási jogú város lesz. Ez a gondolat vezette a keveket arra, hogy a redemptus őseik neveit a város utcáinak elnevezésével örökítsék meg.

Hágymágy Sándor

Bujdosó levették a Bakonyban

Sok katonaszökevény kálváriáját ismerjük, akik 1945 első hónapjaiban életüket mentve minden lehetőséget felhasználva bujkáltak a nyilasok által birtokolt országrészben, bevonulási parancsot megtagadó fiatalok történeteivel azonban még adós a helytörténeti irodalom. Gyűjtőmunkám eredményeként nemrég sikerült három bakonyi fiú bujdosásának történetét felderítenem. Közülük ketten, Koncz Lajos és Szalczser György buzdításomra többoldalas kéziratban örökítették meg a veszélyes három hónap történetét. Tallózzunk egy keveset ezekben az emlékezőszövegekben!

... 1944 végén megjelentek a hírhedt falragaszok, melyek 16. évtől elrendelték a bevonulást... A hirdetésny határozottan leszögezte: Aki a bevonulási parancsnak nem tesz eleget, az katonaszökevénynek számít. A katona- és a leventeszökevény a helyszínen felkoncolandó. A plakát ugyanezt a megtorlást helyezte kiállításba a családnak is, amely szökevényt bujtat."

Hosszú, gyöttrő tanácskozás kezdődött családi körben, majd a három fiú útnak eredt Pápára, hogy onnan a jelentkezési helyre, Sárvárra utazzon a rendelkezésnek megfelelően. Pápan betértek egyik tanárukhoz, hogy tanácsát kérjék, ... aki éppen ezt megelőzően töltött néhány napot a nyilasok fogdájában... Nagyon értelesen figyelmeztetett bennünket, hogy szentesed, megpróbáltatás, sőt pusztulás vár ránk, ha engedelmességekünk a felhívásnak. Javasolta, hogy bujkáljunk a háború végéig, mely nem tarthat már sokáig."

A tanár tekintélye és az otthon vonzása nagy volt. A fiúk úgy döntöttek, hogy maradnak. Óvatosságból megvárták a besötétedést, majd a Tökerten keresztül elhagyták a várost. A hófödte szántóföldeken, réteken a falvakat kikerülve akartak hazajutni.

"A fehér hómezőn hamarosan eltevedtünk, s erre egy hatalmas kiáltás döbbsített rá bennünket. A háropogást észlelő német katona fegyverének závarzata csattan és Hali! felszólítás hallatszott. Azon pillanatban megtorpantunk, gyökerei vert a lábunk, s lélegzetünket is visszajuttattuk. Rémülten láttuk, hogy egy repülőgép áll előttünk. A pápai repülőtéren járunk. Dermedten vártunk, feszülten figyeltünk. Egyszer csak hallottuk, hogy a német katona futni kezd. A hó ropogásából biztosan kivettük, hogy tavolodik. Amint megbizonyosodtunk, hogy a német őt irányít tévesztett, lassan, lábujjhegyen elindultunk visszafelé. Amikor megfelelő távolságra jutottunk, futni kezdünk."

Sikeres megmenekülésük után különváltak egymástól. Szalczser Gyurka egyedül vágott neki a téli éjszának. Ő vállalta a kockázatot, többnyire az országoton haladt. Szerencséje volt, nem találkozott egyetlen lélekkel sem. „Éjféltkor hazaértem Bakonyra. Szüleim és testvéreim igen megörültek, amikor mindent elmeséltem nekik. Francis néném és Rozika néni pedig sírtak, mert Lali és Vili nem érkezett meg."

A másik két fiú újáról Koncz Lajos számol be: „Nem mentünk az országon menni, mert ebben az időben fegyveres nyilasok őrizték a hidakat, ők álltak az útkereszteződésekben. A havas földeken pedig nem tudtunk tájékozódni, minduntalan eltevedtünk. A legnagyobb nehézséget a patakokon való átkelés jelentette. Többször beleestünk a vízbe, átázott nadrágunk szára jéggé fagyott."

Az éjszaka második felében, mikor teljesen elcsigázva, eltáplálódva a szomszédos község alatt bolyongtak dideregve, kakasszó figyelmeztette őket arra, hogy emberi település van a közelben. Miután felismerték a falut, megtalálták a hazavezető utat, s még hajnal előtt hazaértek.

Ezek után gondoskodni kellett megfelelő búvóhelyről. Nagynénjük a falutól két kilométerre fekvő majorban lakott két kislgyermekével. Ez a hely alkalmasnak látszott rejtőzködésre. Az épületcsoporton belül olyan zugot is ki kellett alakítani, mely komoly házkutatás esetén is biztonságot nyújt. Ez néhány napon belül meg is történt a család közreműködésével: ... A konyha nagy méretű cementlapokkal volt lefedve. Néhány ilyen lapot gondosan kivettünk a fal mellől, itt kezdtük meg a bunkerhez vezető alagút építését, mely az istállóban, a jászól alatt ért véget. Ennek közelében a pajtában, a tyúkok alatt volt a bunkerünk. Megfelelően kibéleltük szalmával, pokróccal. A bunkerhez vezető lyukat egy leszározott deszkával lehetett lefedni, melyre a hazbellek még egy rossz kocsikereket is tettek, s ha veszélyes helyzet alakul ki, takarmánytörmelékkel is behintették."

Az ellátás nem okozott gondot, a nagynéni és a szülők gondosan táplálták őket. Napközben és éjjel a lakásban voltak, csak ha idegen közeledett a majorhoz, akkor vonultak vissza az alagúton keresztül a rejtőhelyre.

¹⁴Szolnok vm. múltja-jelene. monográfiában Varga Sándor Frigyes: Turkeve leírása című tanulmánya. 374—375. old.